

4. Розраховувалися загальні оцінки шляхом добутку рангу на ваговий коефіцієнт за кожним показником окремо і разом за всіма показниками.

5. За результатами розрахунків оцінювалася конкурентна позиція досліджуваних підприємств за такою шкалою: 5 – лідируюча конкурентна позиція; 4 – сильна позиція; 3 – сприятлива позиція; 2 – задовільна позиція; 1 – незадовільна позиція.

За результатами дослідження, конкурентна позиція ПАТ ПБК «Славутич» оцінюється як сильна (4 бали), позиція компанії «САН ІнБев Україна» – лідируюча.

Але при відносно стабільній ситуації конкурентна боротьба між ПАТ ПБК «Славутич» та компанією «САН ІнБев Україна» не припиняється. Вона лише набуває нових форм. ПАТ ПБК «Славутич» намагається наблизитися до лідера галузі, тому вживає заходи щодо виведення на ринок нових оригінальних сортів пива (наприклад, так званого крижаного, нефільтрованого, безалкогольного, фруктового); розвитку окремих якісних сегментів (наприклад, суперпреміального, в

який входить ліцензійне пиво відомих міжнародних марок). Усе це допомагає ПАТ ПБК «Славутич» посилювати свої конкурентні позиції на ринку.

Висновки

Розглянуті підходи дозволяють комплексно оцінити стан ринку, стадію життєвого циклу підприємства, ступінь монополізму на ринку та рівень інтенсивності конкуренції, визначитися із власним становищем підприємства на ринку. Дослідження, зроблені на прикладі ПАТ ПБК «Славутич», показали практичну значущість пропозицій.

Список використаних джерел

1. Куденко Н.В. Стратегічний маркетинг [Текст]: навч. посібник / Н.В. Куденко. – К.: КНЕУ, 1998. – 152 с.
2. Міщенко А.П. Стратегічне управління [Текст]: навч. посібник. / А.П. Міщенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 366 с.
3. Шевченко Л.С. Введение в маркетинг [Текст]: учеб.-практ. пособие. / Л.С. Шевченко. – Х.: Консум, 2000. – 671 с.

А.В. БУРЯК,

к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Структура джерел формування капіталу суб'єктів господарювання

У статті доведено домінуючу роль питань, що пов'язані з управлінням капіталом, джерелами та його структурою. Розглянуто економічну сутність та узагальнено підходи до класифікації капіталу підприємства. Досліджені питання про структуру капіталу, розглянуті різними вченими.

Ключові слова: капітал, гроші, вартість, структура, фактор виробництва, джерела формування, інвестиційний ресурс, активи, фінансовий менеджмент.

В статье доказана доминирующая роль вопросов, связанных с управлением капиталом, источниками и его структурой. Рассмотрена экономическая суть и обобщены подходы к классификации капитала предприятия. Исследованы вопросы о структуре капитала, рассмотренные разными учеными.

Ключевые слова: капитал, деньги, стоимость, структура, фактор производства, источники формирования, инвестиционный ресурс, активы, финансовый менеджмент.

The dominant role of questions, that is related to the management a capital, sources and his structure, is well-proven in the article. In the article economic essence is considered and going is generalized near classification of capital of enterprise. The questions about a capital structure, considered different scientists, are investigational.

Keywords: capital, money, cost, structure, factor of production, forming source, investment resource, assets, financial management.

Постановка проблеми. У науковій літературі прийнято виділяти три основні чинники виробництва, від яких залежить діяльність будь-якої компанії: капітал, природні ресурси, включаючи землю, і трудові ресурси. За своєю суттю вони є виробничими ресурсами, і отже їхнє використання у виробництві пов'язане з витратами, які треба понести для залучення цього ресурсу (дивіденди, відсотки і заробітна плата). З позиції власників підприємства домінуючу роль, поза сумнівом, відіграють фінансові ресурси, тому цілком природно, що у фінансовому менеджменті особливе місце займають питання, пов'язані з управлінням капіталом, його структурою та джерелами формування.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить про великий інтерес учених до цього питання. Так, питанню оптимізації структури капіталу присвячені праці таких вчених, як І.А. Бланк [1], Т.В. Головка, В.О. Подольська, С.В. Сагова, Г.В. Савицька [5], О.О. Суярова [7], І.Й. Яремко [8], О.В. Яріш, та ін. Усі вони акцентують увагу на оптимальному співвідношенні між власним і позиковим капіталом, за якого забезпечується найефективніша пропорційність між дохідністю та фінансовою стійкістю підприємства.

Але на сьогодні немає єдиного універсального методу оптимізації структури капіталу, застосовуючи який, підприємство визначило б оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом. Тому постає необхідність аналізу публікацій та досліджень сучасних науковців та фінансистів, що працювали у цій галузі.

Метою статті є вивчення та критична оцінка діючих теоретичних засад капіталу суб'єктів господарювання, а також узагальнення підходів до класифікації та структури капіталу, що розглядаються різними вченими.

Виклад основного матеріалу. Саме структура капіталу, під якою розуміють співвідношення між власними і позиковими джерелами фінансування діяльності компанії, є одним із найважливіших чинників, здатних впливати на рівень рентабельності власного капіталу, а відповідно і на вартість підприємства.

Необхідно зазначити, що сучасна економічна думка в усьому світі не виробила єдиного підходу до визначення поняття капіталу підприємств. Також немає єдиної концепції, теорії та шляху оптимізації структури капіталу, що є однією з причин неефективного функціонування економіки як на макро-, так і на мікрорівні.

Капітал підприємства можна визначити як кошти, якими володіє суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності з метою одержання прибутку [5].

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, слід насамперед зазначити такі його характеристики: він є основним фактором виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід; є головним джерелом формування добробуту його власників; є головним вимірником його ринкової вартості; динаміка капіталу підприємства є найважливішим показником рівня ефективності його господарської діяльності [1].

Тепер доцільно розглянути, з чого складається капітал, тобто яка його структура.

Австрійська економічна школа виділяє так звану горизонтальну структуру капіталу [4] (рис. 1). До її складу входить

ряд елементів, первинними в якій є природні ресурси. Це земля всіх видів призначення, яка у системі критеріїв визначення поняття капіталу завжди була, є і буде капіталом, водні ресурси та повітря.

Похідною від природних елементів капіталу є та його частина, яка створюється в процесі господарської діяльності: машини та обладнання, будинки, споруди та інше є уречевленими результатами минулої праці, які часто називають активною частиною капіталу, необоротними матеріальними активами чи капітальними активами. Як фактор виробництва ця частина капіталу найбільшою мірою піддається кількісному вимірюванню, а його вплив на результати господарської діяльності найбільш вивчений.

Діалектично невід'ємною частиною капіталу є нематеріальні активи – права на використання об'єктів інтелектуальної та промислової власності. Вплив цієї частини капіталу на результати господарської діяльності однозначно позитивний, але кількісному виміру він піддається мало.

Нематеріальні активи є складовою частиною інтелектуального капіталу. Другою його складовою частиною є людський капітал як втілена у знаннях і в людині здатність давати економічні вигоди. Горизонтальна структура капіталу постійно поширюється, тому вже сьогодні стоїть на порядку денному виділення в структурі капіталу інформаційного та екологічного елементів.

Поряд із горизонтальною австрійська економічна школа виділяє й вертикальну структуру капіталу (рис. 2), формування якої проходить таким чином.

Як відомо, початок будь-якої господарської діяльності супроводжується пошуком необхідного для цього капіталу. Однак у такому випадку суттєву роль відіграє масштаб новоствореного підприємства. Якщо він невеликий, першочергові потреби можуть бути задоволені за рахунок заощаджень, а згодом відшкодуватися за рахунок доходу та прибутку. Проте результативність такого шляху низька, та й на отримання віддачі від вкладу знадобиться багато часу. Цього можна уникнути, якщо масштаб діяльності буде суттєвішим, що

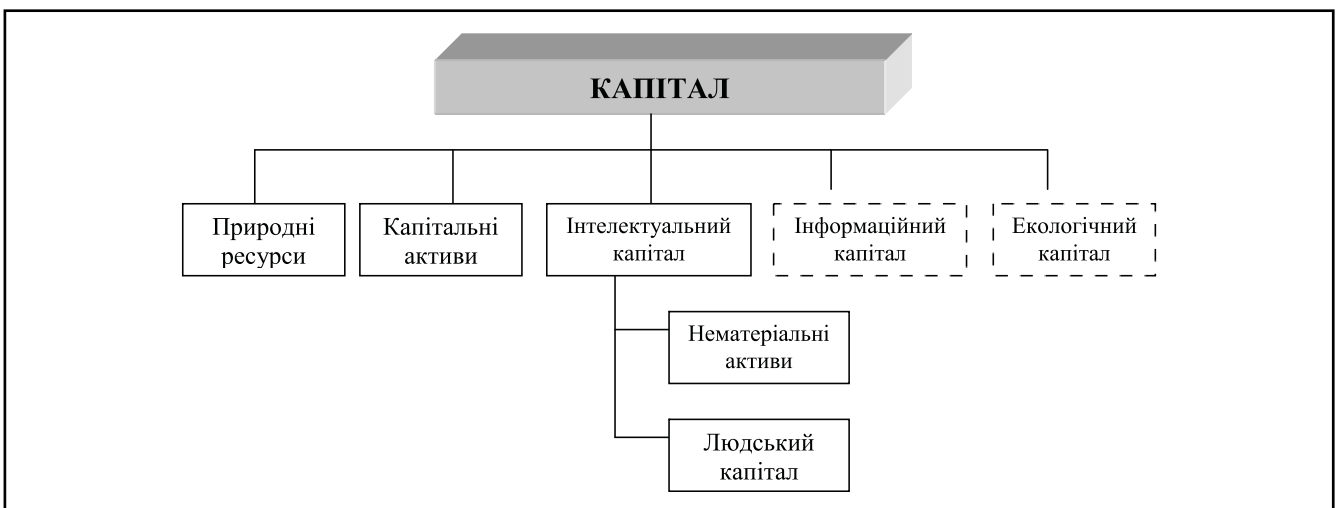

Рисунок 1. Горизонтальна структура капіталу за австрійським підходом [4]

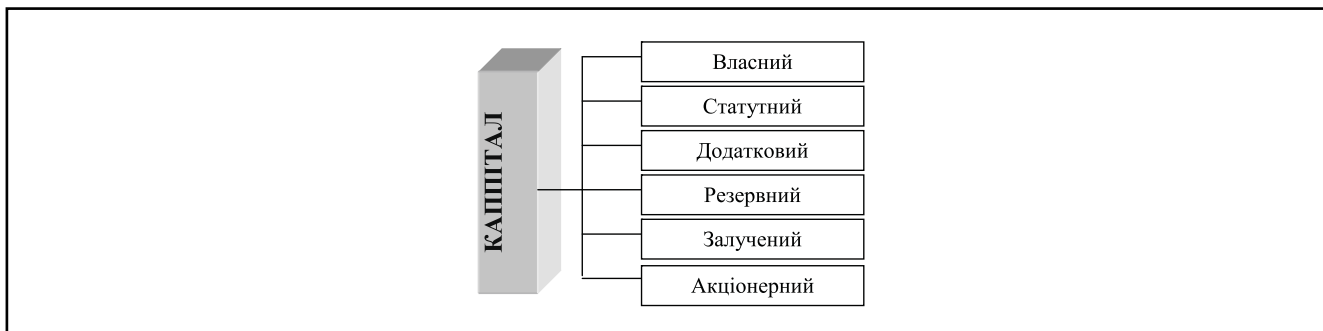

Рисунок 2. Вертикальна структура капіталу за австрійським підходом [4]

супроводжуватиметься більшою величиною необхідного капіталу. Його можна залучити зі сторони, в результаті чого створюються зобов'язання перед тими, хто бере участь у створенні умов для господарської діяльності. Залежно від видів використовуваних економічних інструментів при формуванні капіталу він може набувати форм: власний капітал, статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал, залучений капітал, позиковий капітал, акціонерний капітал та ін.

Зобов'язання, що виникають, найчастіше задовольняються грошима (може мати місце і бартерний обмін). Отриманий чистий дохід є цінним еквівалентом отриманої економічної вигоди. Такими економічними вигодами можуть бути зменшення зобов'язань самого суб'єкта господарювання та збільшення зобов'язань перед суб'єктом господарювання. В реальній економічній практиці це проявляється відповідною динамікою кредиторської та дебіторської заборгованості. Позитивне сальдо цих зобов'язань означатиме збільшення власного капіталу. В наведеній структурі капіталу між його елементами переважають вертикальні прями і зворотні зв'язки.

Отже, горизонтальна структура капіталу показує комбінацію його елементів у господарській діяльності, а вертикальна структура – вихідні та зворотні потоки капіталу, що спрямовує господарську діяльність на задоволення попиту в товарах і послугах.

Не потребує доведення той факт, що капітал суб'єкта господарювання має багато видів. Доцільним є проведення їх комплексної класифікації за певними ознаками, враховуючи групування цих ознак за стадіями формування та використання капіталу підприємства, формами та джерелами залучення та об'єктами управління на підприємстві, адже на сучасному етапі фактор узгодженості функціонування фізичного, фінансового, споживчого, інтелектуального та інших видів капіталу підприємства знаходиться в більшості випадків поза увагою вчених, що зумовлює переважання поелементного підходу до управління капіталом і значно знижує його ефективність. Науковцями наводиться ряд класифікаційних ознак. Узагальнимо їх за допомогою таблиці.

Згідно з чинним законодавством України підприємство у формі акціонерного товариства має право формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу, якщо інше не визначено статутом товариства. Резервний капітал формується шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок не-

розподіленого прибутку. До досягнення встановленого статуту розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для збільшення статутного капіталу, виплати дивідендів за привілейованими акціями, погашення заборгованості у разі ліквідації товариства тощо [2].

Що стосується структури інтелектуального капіталу, то, на наш погляд, найбільш повно її можна описати таким чином. Людський (індивідуальний) капітал, як та частина інтелектуального капіталу, яка має безпосереднє відношення до людини і на рівні компанії до її трудових ресурсів, включає знання, практичні навички, творчі здібності людей, їхні моральні цінності, культуру праці. Враховуючи, що структурний (організаційний) капітал – це та частина інтелектуального капіталу, яка має відношення до організації в цілому і визначає її матеріальні, інтелектуальні та інноваційні кошти, які працівники компанії використовують у своїй діяльності, до нього входить технічне та програмне забезпечення, організаційні структури, патенти, бренди. Організаційний капітал є більшою мірою власністю компанії і може бути відносно самостійним об'єктом купівлі–продажу. Клієнтський (ринковий) капітал – це та частина інтелектуального капіталу, яка формується в процесі взаємодії з клієнтами (стійкі зв'язки з клієнтами, маркетингові можливості, клієнтські бази даних). Важливим компонентів клієнтського капіталу є ділова репутація компанії (гудвіл), яка відіграє істотну роль у комерційному успіху і є компонентом, невіддільним від компанії [9].

Детально розглянемо структуру капіталу за такою ознакою, як джерела формування. Відповідно до неї структура капіталу – це співвідношення боргу та власного капіталу. Серед чинників, які впливають на неї, можна виділити:

- темпи зростання обороту;
- податкові платежі;
- загрозу банкрутства підприємства;
- стан ринку капіталу;
- структуру активів;
- необхідність фінансування нових проектів;
- рівень і динаміку доходності.

Структура капіталу визначає велику кількість аспектів не тільки фінансової, а й операційної та інвестиційної діяльності

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Класифікація капіталу підприємства*

Ознаки класифікації	Класифікаційні групи
I. За джерелами залучення	
1. За титулом власності	1. Власний капітал. 2. Позиковий капітал
2. За групами джерел залучення	1. Капітал, який залучається із внутрішніх джерел. 2. Капітал, який залучається із зовнішніх джерел
3. За національною належністю власників капіталу, які надають його в господарське використання	1. Національний (вітчизняний) капітал. 2. Іноземний капітал
4. За формами власності капіталу, який надається підприємству	1. Приватний капітал. 2. Державний капітал
5. За етапами виникнення	1. Первинний капітал. 2. Вторинний капітал
II. За формами залучення	
1. За організаційно-правовими формами діяльності	1. Акціонерний капітал. 2. Пайовий капітал. 3. Індивідуальний капітал. 4. Венчурний капітал. 5. Імобілізований капітал
2. За натурально-речовою формою залучення капіталу	1. Капітал у грошовій формі. 2. Капітал у фінансовій формі. 3. Капітал у матеріальній (натуральній, фізичній, реальній) формі. 4. Капітал у нематеріальній формі: інтелектуальний капітал, інформаційний капітал, споживчий капітал (клієнтський)
3. За часовим періодом залучення	1. Довгостроковий (перманентний, постійний) капітал. 2. Короткостроковий (змінний) капітал
4. За ступенем мобільності	1. Гнучкий капітал. 2. Закріплений капітал
III. За характером використання	
1. За ступенем залученості в економічний процес	1. Капітал, який використовується в економічному процесі. 2. Капітал, який не використовується в економічному процесі
2. За сферами використання в економіці	1. Капітал, що використовується в реальному секторі економіки. 2. Капітал, що використовується в фінансовому секторі економіки
3. За напрямом використання у господарській діяльності	1. Капітал як інвестиційний ресурс. 2. Капітал як виробничий ресурс. 3. Капітал як кредитний ресурс
4. За особливостями використання в інвестиційному процесі	1. Початково інвестований капітал. 2. Реінвестований капітал. 3. Дезінвестований капітал
5. За особливостями використання у виробничому процесі	1. Основний капітал. 2. Оборотний капітал
6. За ступенем задіяності у виробничому процесі	1. Працюючий капітал. 2. Непрацюючий капітал
7. За рівнем ризику використання	1. Безризиковий капітал. 2. Низькоризиковий капітал. 3. Середньоризиковий капітал. 4. Високоризиковий капітал
8. За відповідністю правовим нормам використання	1. Легальний капітал. 2. «Тіньовий» капітал
9. За метою використання	1. Спекулятивний капітал. 2. Фіктивний капітал. 3. Авансовий капітал. 4. Донорський капітал. 5. Трудовий капітал
10. За характером використання власником	1. Споживчий капітал. 2. Накопичуваний капітал
11. За формою існування	1. Грошовий капітал. 2. Товарний капітал. 3. Виробничий капітал
12. За ступенем залученості у виробничий процес	1. Виробничий капітал. 2. Невиробничий капітал

* Складено автором на основі [3, 6–8].

будь-якого суб'єкта господарювання, має великий вплив на результати його діяльності. Вона впливає на рівень економічної та фінансової рентабельності організації, визначає рівень основних фінансових ризиків і формує співвідношен-

ня прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства

Оцінка змін, що відбулися в структурі капіталу, може бути різною: з позиції інвесторів та з позиції підприємства. Для банків та інших інвесторів більш надійною є ситуація, коли частка власного капіталу у клієнта більш висока. Це виключає кредитний ризик. Підприємство ж, як правило, зацікавлене в залученні позикових коштів. Отримавши їх під менший процент, ніж економічна рентабельність підприємства, можна розширити виробництво, підвищити прибутковість власного капіталу

Висновки

Капітал підприємства є найбільш вагомим інструментом у його діяльності, оскільки від ефективного його формування та використання залежать можливості розвитку підприємства. Розуміння сутності капіталу дозволяє підприємствам на сучасному етапі розвитку економіки досягти конкурентних переваг та завоювати лідируючі позиції на ринку.

Тому розкриття багатогранної сутності економічної категорії «капітал» і на цій основі визначення способів його класифікації, необхідних для глибшого теоретичного дослідження та практичного аналізу оцінки ефективності кругообігу капіталу підприємства у сучасній економіці, виступають основоположними моментами.

В економічній літературі відсутні єдині підходи до класифікації капіталу підприємства. Недостатня увага приділяється узгодженості функціонування різних його видів. Тому подальші дослідження варто спрямувати на вивчення взаємозв'язків між основними видами капіталу. Постійні зміни умов господарювання створюють передумови для перманентного удосконалювання даної проблематики.

Тобто у ході дослідження нами визначено основні категорії, які фігурують у теорії капіталу. До них відносяться сутність капіталу та його структура.

Список використаних джерел

1. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: навчальний курс. – Видання друге, перероблене і доповнене. – Київ: Ельга. Ніка-Центр, 2007. – 656 с.
2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 зі змінами до закону від 27.04.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2010.
3. Экономическая теория / Под ред. Г.П. Журавлевой, В.И. Бархатова. – М.: Финансы и статистика, 2007.
4. Основы экономики организации: стоимость и структура капитала [Электрон. ресурс] / Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования, Ивановская государственная текстильная академия; В.И. Подолякин. – Иваново: ИГТА. – 2005. – Режим доступа: http://window.edu.ru/window_catalog/files/r29490/igta90.pdf.
5. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства: Підручник – 5-те вид., Перероб. і доп. – М.: ИНФРА, 2009. – С. 536.
6. Сокиринська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства // Фінанси України. – 2003. – №1. – С. 88–95.
7. Суярова О.О. Узагальнення існуючого досвіду класифікації капіталу // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2009. – №2. – С. 211–219.
8. Яремко І.Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія. – Львів: Каменяр, 2006. – 176 с.
9. [www.http://e-journal.spa.msu.ru/images/File/avtoreferat_Balaso.pdf](http://e-journal.spa.msu.ru/images/File/avtoreferat_Balaso.pdf)

Н.В. ЧОРНОМОРЧЕНКО,
к.е.н., доцент, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНУ»,
Л.І. ЖУКОВА,
магістр, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНУ»

Розробка стратегії по підвищенню ефективності використання виробничого потенціалу підприємства в умовах економічної кризи

Здійснений критичний аналіз сутності поняття «виробничий потенціал». Наведене власне бачення даного поняття. Виконано в динаміці дослідження основних складових виробничого потенціалу підприємства ПАТ «ПВП «Кривбасвибухпром». Встановлено прямий взаємозв'язок між рівнем конкурентоспроможності та ефективністю використання виробничого потенціалу на підприємстві. Запропоновані найбільш доцільні функціональні стратегії підвищення ефективності використання

виробничого потенціалу ПАТ «ПВП «Кривбасвибухпром» в умовах економічної кризи.

Ключові слова: виробничий потенціал, ефективність використання виробничого потенціалу, конкурентоспроможність, стратегія, резерви.

Осуществлен критический анализ сути понятия «производственный потенциал». Приведено собственное видение данного понятия. Выполнено в динамике исследова-